



تحولات سروده‌های عاشورایی در شعر فارسی

کلیدواژه: شعر فارسی، شعر عاشورایی، صفویه، حادثه عاشورا، امام حسین (علیه‌السلام).

پرسش: سروده‌های عاشورایی در شعر فارسی در قرون گذشته چه تحولاتی در آنها صورت گرفت؟

پاسخ: شعر فارسی از قرن سوم هجری در ایران با سبک‌های مختلف پا گرفت مانند: سبک خراسانی، سبک عراقی، و... در مدح و نوحه‌های اهل بیت (علیهم‌السلام) سروده شد. و اغلب شعرا از فرهیختگان و علمای عصرشان مثل **سنایی**، **عطار**، **مولوی**، **جامی**، **مجتشم کاشانی** و **صائب تبریزی** بودند. گاه اشعار بصورت سینه‌زنی و قصصی و روایی و به صورت شعر نو سروده شد. حتی بعضا مشاهده شده اشعاری با **غلو** و خرافه همراه بوده که مذموم شمرده شده است.

فهرست مندرجات

۱- مقدمه

۲- شعر فارسی در ادوار مختلف

۲.۱- دوره آغازین تا ظهور صفویه

۲.۲- دوره صفویه تا آغاز مشروطه

۲.۳- دوره معاصر

۳- ویژگی‌های اشعار عاشورایی در سه دوره

۳.۱- ویژگی‌های دوره اول

۳.۲- ویژگی‌های دوره دوم

۳.۳- ویژگی‌های دوره سوم

۳.۳.۱- بیدایش شعر نو

۳.۳.۲- بهره‌گیری‌های سیاسی اجتماعی از قیام امام

۳.۳.۳- راه یافتن خرافه و غلو به برخی اشعار

۴- پانویس

۵- منبع

مقدمه

شعر فارسی، از قرن سوم هجری در **ایران**، پا گرفت و ادوار هشت‌گانه: **سبک خراسانی**، **سبک عراقی**، **مکتب وقوع**، **سبک هندی** **اصفهانی**، **دوره بازگشت**، **دوره تجدید** و ظهور شعر نو را پشت سر گذاشت. گرچه **مدح پیامبر** (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و **اهل بیت** (علیهم‌السلام)، از اوایل قرن چهارم در شعر فارسی وارد شد، اما **شعر عاشورایی**، از اواخر این قرن و به صورت اشاره در سروده‌های فارسی دیده می‌شود و می‌توان گفت که سرودن این‌گونه اشعار، با تاسیس دولت‌های شیعه یا متمایل به **تشیع**، حرکتی رو به رشد داشته است.

شعر فارسی در ادوار مختلف

در شعر فارسی نیز مانند **شعر عربی**، ذکر مصائب، در همه ادوار تاریخی، متداول و مرسوم بوده است و علاوه بر آن، به ویژگی‌های خاص دیگری نیز برای هر دوره، می‌توان اشاره کرد. شعر عاشورایی را در زبان فارسی، به سه دوره می‌توان تقسیم کرد:

← دوره آغازین تا ظهور صفویه

از آغاز تا ظهور **دولت صفویه** (قرن چهارم تا قرن نهم هجری)

← دوره صفویه تا آغاز مشروطه

دوره صفویه تا آغاز [دوره مشروطه](#) (قرن دهم تا اوایل قرن چهاردهم هجری)

← دوره معاصر

دوران معاصر (قرن چهاردهم و پانزدهم هجری).

ویژگی‌های اشعار عاشورایی در سه دوره

اینک ویژگی‌های شعر عاشورایی در این سه دوره را، به اجمال، گزارش می‌کنیم:

← ویژگی‌های دوره اول

از آغاز تا ظهور دولت صفویه (قرن چهارم تا قرن نهم هجری) در این دوره، دست‌کم، ۳۲ شاعر فارسی زبان، درباره حادثه [عاشورا](#) و [امام حسین \(علیه‌السلام\)](#)، شعر سروده‌اند که بیشتر آنها، شاعران و عالمان به نام و پُراوازه زمان خود بوده‌اند و در میان آنها، شاعرانی چون: [قوامی‌رازی](#)، [سنایی](#)، [عطار](#)، [مولوی](#) و [حامی](#) دیده می‌شوند. سروده‌های عاشورایی در این شش قرن، اندک‌اند و شاعرانی از [اهل سنت](#) هم درباره حادثه عاشورا، شعر سروده‌اند. اشعار این دوره، غالباً جنبه رثا و [ذکر مصائب](#) دارد.

← ویژگی‌های دوره دوم

دوره صفویه تا آغاز دوره مشروطه (قرن دهم تا اوایل قرن چهاردهم هجری) در این دوره، بیش از چهل شاعر پارسی‌گو، درباره [قیام امام حسین \(علیه‌السلام\)](#) شعر سروده‌اند که از میان آنها، شاعرانی چون: [شیابور تهرانی](#)، [محتشم کاشانی](#)، [صائب تبریزی](#)، [بیدل دهلوی](#)، [عَمّان سامانی](#) و [قائمی](#) را می‌توان نام برد. در آغاز این دوره که حکومت شیعی صفویه، زمام امور ایران را به دست گرفت، شعر عاشورایی، رواج و گسترش یافت تا آن‌جا که ادبیات دینی در این دوره، مملو از ادبیات «طف» است. برخی ویژگی‌های شعر عاشورایی در این دوره، عبارت‌اند از:

- پیدایش نوحه‌های سینه‌زنی
- در این دوره، علاوه بر رواج و گسترش اشعار عاشورایی، سبک تازه‌ای از شعر عاشورایی که امروز آن را با عنوان «نوحه‌های سینه‌زنی» می‌شناسیم، با اشعار یغمای جندقی (۱۱۹۰-۱۲۷۶ق)، شکل گرفت.
- شعر قصصی و روایی

در این دوره، شعر قصصی (داستانی) و روایی (روایت‌گرانه)، رواج یافت و برخی شاعران، وقایع عاشورا و حوادث پس از آن را به قالب شعر در آوردند.

[فدایی مازندرانی](#) (۱۲۰۰-۱۲۸۲ق)، ماجرای شب عاشورا و [تویه خُر](#) را به شعر در آورده است، چنان‌که [نیر تبریزی](#) (۱۲۴۷-۱۳۱۲ق)، اشعاری با عناوین: «شب یازدهم»، «وصف علی اکبر (علیه‌السلام)»، «وصف حر» و «وصف عباس (علیه‌السلام)» دارد که به شیوه روایی و داستانی بازگو شده‌اند. البته در اشعار این دوره نیز رثا و ذکر مصائب، موضوع غالب است.

← ویژگی‌های دوره سوم

دوران معاصر (قرن چهاردهم و پانزدهم هجری) در این دوره، بیش از دویست و پنجاه شاعر فارسی‌سرا، به حادثه عاشورا پرداخته‌اند و [شعر دینی](#) و مذهبی، رشد کمی بسیاری داشته است. برخی از ویژگی‌های شعر این دوره، عبارت‌اند از:

← پیدایش شعر نو

پیدایش شعر نو در این دوره، به عنوان سبکی جدید در شعر، اشعار مربوط به حادثه عاشورا را نیز شامل شده است. شاعرانی چون [علی موسوی گرماردی](#) و مرحوم [سید حسن حسینی](#)، در این سبک، درباره عاشورا اشعار تأثیرگذاری سروده‌اند.

← بهره‌گیری‌های سیاسی اجتماعی از قیام امام

تحولات سیاسی - اجتماعی [جهان اسلام](#) و جنبش‌های اجتماعی دوران معاصر ایران از مشروطه تا [انقلاب اسلامی](#)، از حادثه عاشورا، بهره فراوان برده و به اهداف قیام امام حسین (علیه‌السلام) و درس‌های عاشورا و موضوعاتی چون: رادمدی و آزادی و مبارزه با [ظلم](#)، پرداخته است.

این امر، سبب شد که شعر عاشورایی فارسی، تا حدّی از جنبه رثا و ذکر مصیبت محض، بیرون بیاید و به عمق حادثه بپردازد. [محمد اقبال لاهوری](#)، سروده است:

آن امام عاشقان، پور بتول سرو آزادی ز بستان رسول تا قیامت، قطع استبداد کرد موج خون او، چمن ایجاد کرد.
[۱] ر.ک: اقبال لاهوری، *مجد، گنجور*، ص ۲۸۲ (فصل هفتم/ اقبال لاهوری).

و نیز مرحوم محمدحسین بهجتی شفق، سروده است:
اندر آن‌جا که باطل، امیر است اندر آن‌جا که حق، سر به زیر است اندر آن‌جا که دین و مروّت پامال و زبون و اسیر است راستی، زندگی ناگوار است مرگ، بالاترین افتخار است.

← راه یافتن خرافه و غلو به برخی اشعار

برخی اشعار عاشورایی در این مقطع، با **غلو** و **خرافه**، همراه شده‌اند، به این معنا که با ادبیات دینی و عاشورایی، سازگار نیستند و سطح معارف دینی را پایین می‌آورند و حتی به تخریب باورهای صحیح و **اصول دین** و **مذهب** و گاه به سبک کردن و تنزل دادن مقام اهل بیت (علیهم‌السلام) و شهیدان مکتب آنان، می‌انجامند.

پانویس

۱. ر.ک: اقبال لاهوری، مجد، گنجور، ص ۲۸۲ (فصل هفتم/ اقبال لاهوری).
۲. بهجتی اردکانی، مجدحسین، بهار آزادی، ص ۷۱.

منبع

حدیث‌نت، برگرفته از مقاله «تحولات سروده‌های عاشورایی در شعر فارسی» تاریخ یازمایی ۱۳۹۷/۹/۲۷.

رده‌های این صفحه : [شعر آیینی](#) | [شعر عاشورایی](#) | [شعر فارسی](#) | [عاشورا](#)